
Humanitarna intervencija – opet aktualno pitanje

ANTON GRIZOLD*

Sažetak

U pozadini ponovno aktualnog pitanja o humanitarnoj intervenciji dva su međusobno tijesno povezana koncepta: koncept univerzalnih ljudskih prava i temeljnih sloboda te koncept sigurnosti. Postavlja se pitanje treba li, dakle, međunarodna zajednica osiguravati sigurnost samo državama ili i pojedincima u njima? Opravdavaju li slučajevi najvećih humanitarnih kriza, kao što su genocid, ropstvo i masovna mučenja, humanitarnu intervenciju ili se međunarodna zajednica treba podrediti načelu nemiješanja u unutarnje stvari država? Vrlo je problematičan odnos između pravnoga i moralnog aspekta u okviru humanitarne intervencije. Priznanje doktrine humanitarne intervencije značilo bi ugrožavanje načela suverenosti i nemiješanja u svijetu, u kojem nema dogovora o tome na kojim bi je moralnim načelima ona zapravo trebala zasnivati. Međutim, upravo je legitimnost humanitarne intervencije u okviru postojećega međunarodnog sustava dana na osnovi njena cilja: zaštititi temeljna ljudska prava kad je riječ o slučajevima ropstva, genocida, zatvaranja bez presude, mučenja, umorstava i drugih najtežih kršenja, koja prelaze okvir pojedinačnih ekscesa i postaju masovnim.

Ključne riječi: humanitarna intervencija, univerzalna ljudska prava i temeljne slobode, sigurnost, suverenost

Ostvarivanje temeljnih ljudskih prava uključuje i osiguravanje sigurnosti građana. Ta su prava neotuđiva i neosporiva i zato su neovisna od subjektivnog prosuđivanja zakonodavaca u pojedinim državama. Budući da sve države imaju pravo na siguran opstanak i blagostanje, to pravo imaju i svi ljudi, a države su ga dužne zaštititi. Međunarodna se zajednica sve češće susreće s pitanjima je li humanitarna intervencija u unutarnje stvari država prihvatljiva ako su ljudska prava kršena masovno i na strahovit način.

Činjenica da se struka i dalje bavi objašnjavanjem sadržaja i definicijom pojma, a isto tako i njegovom opravdanošću u praksi, proizlazi iz relativne novosti onoga što humanitarna intervencija predstavlja. To je mjera, koja se zasniva na jednom od najvećih općecivilizacijskih dostignuća s kraja

* Dr. sc. Anton Grizold, redovni profesor Fakulteta za društvene vede u Ljubljani, ministar za obrambo Republike Slovenije

dvadesetog stoljeća, i nada je čovječanstva za dvadeset i prvo. Sklop se ljudskih prava, naime, priznaje kao univerzalna prava, postavljena iznad države, nacije i naroda, pa čak i iznad interesa lokalnog mira.¹ To je upozorenje samodržcima ili (čak legitimnim) skupinama samodržaca da ih, budu li kršili univerzalna prava vlastitog stanovništva, međunarodnopravna suverenost njihove države neće štiti pred intervencijom međunarodne zajednice.

Ovdje se koristim atributom humanitarni, jer je pojmovno prikladniji od riječi čovjekoljubni. Čovjekoljubnost je, naime, analogna filantropiji, koja obuhvaća (pozitivan) odnos između osoba ili osobnosti, zasnovan na humanosti i samilosti prema čovjeku, kao biću razuma. Bitan sadržaj pridjeva humanitarni u vezi s humanitarnom intervencijom obuhvaća odnos prema čovjeku kao društvenom biću, dakle, umjesto filozofsko-moralnoga u prvom je planu moralno-pravni aspekt.

U pozadini ponovno aktualnog pitanja o humanitarnoj intervenciji tako su dva međusobno neraskidivo povezana koncepta: koncept univerzalnih ljudskih prava i temeljnih sloboda te koncept sigurnosti. Shvaćanje potonjega razlikuje se od države do države, a sve dok međunarodna zajednica ne uspije oblikovati jedinstven stav o tome što je to sigurnost, za čiju se sigurnost valja zalagati i kako, ljudska će prava i temeljne slobode također biti ponegdje više, a drugdje mnogo manje poštivani.

Tako je danas aktualno pitanje treba li međunarodna zajednica u prilikama opće globalizacije osiguravati sigurnost samo državama ili i pojedincima, i to bez obzira na njihovo državljanstvo. Dakle, ako država guši težnju za sigurnošću i blagostanjem svojih državljana, imaju li druge države i međunarodne organizacije moralno pravo ili čak dužnost intervenirati u takvoj državi?

Nakon 1945. u praksi djelovanja država oblikovala su se dva oblika humanitarne intervencije. Do humanitarne intervencije, kao unilateralnog čina (bez odobrenja Vijeća sigurnosti UN), došlo je 1971. godine kad je Indija intervenirala u Istočnom Pakistanu; zatim 1978. kad je Vijetnam okončao brutalnu vladavinu Pola Pota u Kambodži i 1979. kad je Tanzanija prekinula vojnu diktaturu Idiija Amina u Ugandi.² Humanitarna intervencija kao multilateralni čin uvijek se odvijala u okviru UN; npr. pri uspostavi zona zabrane letova u Iraku i u okviru misije UNOSOM I u Somaliji.³

Kad su UN nakon 1990. godine oživili mehanizme kolektivne sigurnosti i prinudnih akcija, to je, između ostaloga i u svjetlu brutalnih međuetničkih sukoba na području bivše Jugoslavije i genocida u Ruandi,⁴ potaknulo mnogo

-
- 1 J. Bryan Hehr: *Military Intervention and National Sovereignty: Recasting the Relationship*, u: Johnathan Moore (ed.) *Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*, 2000, str. 30.
 - 2 Nicholas J. Wheeler: *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, 2000, str. 55-110
 - 3 Lieutenant Colonel Michael J. Kelly: *Restoring and Maintaining Order in Complex Peace Operations*, 2000, str. 39.

razmišljanja i rasprava o humanitarnoj intervenciji, razvoju sigurnosnih mehanizama i instrumenata UN općenito: političkih, pravnih, filozofskih i moralnih.

Nadasve je važan upravo odnos između moralnoga i pravnog aspekta humanitarne intervencije. Hedley Bull otkrio je zašto je upravo odnos između prava i pravde tako osjetljiv. Prema njegovu bi mišljenju priznanje doktrine humanitarne intervencije značilo ugrožavanje načela suverenosti i nemiješanja u svijetu, u kojem nema dogovora o tome čija bi moralna načela zapravo trebala usmjeravati humanitarnu intervenciju.⁵ Iako za humanitarnu intervenciju ne postoji pravno obvezujuća podloga, jer u međunarodnoj zajednici nema univerzalnog shvaćanja pojmova sigurnosti i morala, države u svijetu ipak su jedinstvene da postoje iznimni slučajevi vrhunske humanitarne krize (genocid, ropstvo, masovna mučenja i progoni itd.), koji opravdavaju eventualnu humanitarnu intervenciju.⁶ Dakle, u danim okolnostima moralna načela u iznimnim slučajevima opravdavaju humanitarnu intervenciju.

Prosudujemo li humanitarnu intervenciju s moralnog aspekta, postavlja se osnovno pitanje: Je li humanitarna intervencija u unutarnje stvari država moralno prihvatljiva ako tamošnjim pojedincima osigura sigurnost?

Što je humanitarna intervencija?

Najprije, što je to intervencija? Ugledni autor studija o međunarodnim odnosima Hedley Bull definirao ju je kao prinudno miješanje vanjskog aktera (ili više njih) na područje nadležnosti sudbene vlasti neke države ili šire neovisne političke zajednice. Budući da govori o prinudnom miješanju, njegova definicija nije vrijednosno neutralna, jer sugerira da je prinudna, a time je unaprijed označena kao negativna pojava. Stoga bi je bilo bolje definirati kao prinudnu akciju vanjskog aktera (ili više njih) na području nadležnosti sudbene vlasti suverene države, odnosno neovisne političke zajednice.

Svaka intervencija nužno sadrži prinudu i zato se nenasilni oblici djelovanja države ili međunarodne organizacije, kao što su uvjeravanje i diplomacija, ne mogu smatrati intervencijom. I međunarodni subjekti, koji interveniraju, nisu samo pojedine države ili skupine država, već to mogu biti i međunarodne institucije i drugi subjekti međunarodnih odnosa.⁷

4 Romeo Dallaire: *The End of Innocence: Rwanda 1994.*, u: Johnathan Moore (ed.) *Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*, 1998, str. 72.

5 Hedley Bull: *Conclusion.* u: Hedley Bull (ed.) *Intervention in World Politics*, 1984, str. 193.

6 Thomas Franck in Nigel Rodley: *After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Force.* *American Journal of International Law*, Vol. 67, 1974, str. 304.

7 Henry Kissinger: *Treba li Amerika vanjsku politiku? Prema diplomaciji za 21. stoljeće*, 2003, str. 238.

Neki autori predlažu užu definiciju, i to da se prilikom svake intervencije radi o upotrebi sile ili vojne moći. To je vrlo uska definicija koja zanemaruje nevojne načine utjecaja na države, kao što su ekonomske sankcije ili trgovinski embargo. Tako intervencija stvarno može biti vojni ili nevojni oblik prinude, a nema razloga za njeno ograničavanje na samo jedan oblik.

Drugo se ograničenje definicije intervencije u literaturi pojavljuje u obliku teze da je intervencija, već po definiciji, čin suprotan interesima ili željama druge države (npr. Wicclair). Premda je to u praksi intervencija često točno, ipak nema smisla intervencije ograničavati samo na takve slučajeve. Događa se također da država sama pozove vanjske aktere u pomoć pri rješavanju unutarnjih sukoba i nasilja, tako da je i u takvim slučajevima uobičajeno nazvati ih intervencijama u unutarnje stvari države. Ponekad vanjskog aktera pozivaju i obje strane upletene u unutarnji konflikt. Tako su, na primjer, 1990. godine u El Salvadoru i vlada i pobunjenici pozvali UN da pomognu u rješavanju konflikta.

Ukratko, u svakom je slučaju bolje prihvatiti širu definiciju intervencije koja omogućuje uzimanje u obzir raznovrsnih metoda intervencije (npr. Charles Beitz). Što je definicija intervencije šira, njome možemo obuhvatiti više vrsta aktivnosti i tako stvoriti cjelovitiju sliku o tome što treba uraditi.

Sažeto rečeno, to je intervencija u unutarnje stvari države radi zaštite sigurnosti i blagostanja njenih državljana. Kao humanitarne intervencije možemo označiti samo one intervencije kojima je uistinu svrha samo zaštititi sigurnost i blagostanje ljudi. Intervencije, kojima je cilj pokazivanje vlastitog prestiža ili osiguravanje sigurnosti za svoje državljane u stranoj zemlji, nisu humanitarne intervencije.

Argumenti koji podupiru humanitarnu intervenciju

Autori, koji opravdavaju humanitarnu intervenciju u unutarnje stvari drugih država, to u stručnoj literaturi argumentiraju na osnovi četiriju temeljnih pretpostavki.

Kao prvo, svi ljudi imaju jednake moralne interese, potrebe i prava, što ih valja poštivati. Neki ističu ljudska prava, koja su grubo kršena kad se radi o mučenju, ubijanju, porobljavanju, zatvaranju bez presude itd. Drugi navode potrebe i interese ljudi kad je riječ o samoobrani, samozaštiti i samopomoći. I jedni i drugi zagovaraju stav da je humanitarna intervencija opravdana kad su ljudska prava i temeljne slobode ljudi u određenoj državi brutalno i sistematski kršeni.⁸

Kao drugo, država mora poštivati interese i potrebe svojih stanovnika. To između ostaloga znači da politička država nema prava vladati tako da

8 Nicholas J. Wheeler i Tim Dunne: *Good international citizenship: a third way for British foreign policy*, *International Affairs* 74, No. 4., 1998, str. 847-870.

ugrožava sigurnost i blagostanje svoga stanovništva. Državna je suverenost opravdana samo ako omogućuje ostvarivanje potreba i interesa svoga stanovništva.

Kao treće, prava i interesi jednih stvaraju dužnosti za druge ljude. To znači da su vanjski akteri – država ili međunarodna zajednica – dužni ne samo poštivati ljudska prava nego i pomagati stanovništvu, kojem su prekršena njegova prava, pa makar ih kršila njihova vlastita država (tzv. pozitivne i negativne dužnosti ljudi i institucija).⁹ Ukratko, kad god postoji realna potreba za zaštitom prava ljudi u nekoj državi, vanjski su akteri dužni intervenirati u unutarnje stvari te države.

Kao četvrto, humanitarna intervencija može biti uspješna. Mnogi autori, koji se inače zalažu za zaštitu ljudskih prava, ne podupiru humanitarnu intervenciju upravo zbog sumnje u uspješnost takva zahvata u unutarnje stvari drugih država. S druge strane, slučajevi genocida u Ruandi i masovnih ubojstava u Srebrenici više su nego zorno pokazali kakve mogu biti posljedice nebrige i nemiješanja međunarodne zajednice.¹⁰

Argumenti protiv intervencije

Autori, koji se u stručnoj literaturi protive humanitarnoj intervenciji i dokazuju da je ona nelegitimna, navode, prije svega, sljedeće tvrdnje: da takva intervencija ne poštuje pravo na političku samostalnost, da ruši međunarodnu stabilnost i da je tek rijetko uspješna.

Pravo zajednice na političku samostalnost

Dva važna autora, koji su protiv intervencije, svoje suprotstavljane argumentiraju pravima društva, odnosno države. Christian Wolff protivi se intervenciji zbog «unutarnjeg» prava države na samostalnost. On tvrdi da pravo nacije nije ništa drugo nego prirodno pravo, aplicirano na nacije. Pritom države shvaća slično kao ljude, jer kaže da neovisnost država moramo poštivati upravo onako kako poštujemo neovisnost ljudi. Nacije su, po njegovu sudu, po prirodi međusobno povezane jednako kao što su međusobno povezani pojedinci. Na osnovi takva razmišljanja Wolff zaključuje da nijedna država nema prava miješati se u unutarnje stvari drugih država. Bit Wolffove tvrdnje vrlo je upitna, jer je teško izjednačavati dva tako različita entiteta kao što su čovjek, kao pojedinac, i država, kao društvena zajednica,

9 Michael Reisman i Myers S. McDougal: Humanitarian Intervention to protect the Ibo's, u: Richard Lilich (ed.) *Humanitarian Intervention and the United Nations*, 1973, str. 414.

10 John Williams: *The Ethical Basis of Humanitarian Intervention, the Security Council and Yugoslavia*, International Peacekeeping Vol. 6, No.2., 1999, str. 1-23.

jer na taj način država može, pod krinkom svoje političke suverenosti, prikrivati tlačenje vlastitih stanovnika kao pojedinaca.¹¹

I Michael Waltzer se, slično kao i Wolff, poziva na pravo zajednice na samostalnost, ali državi ne pripisuje neovisne moralne vrednote. Waltzer se protivi intervenciji argumentima koji proizlaze iz dviju pretpostavki. Prva je da ljudi imaju pravo živjeti kao članovi povijesne zajednice i svoje kulturno nasljeđe izražavati kroz političke oblike života u zajednici, koje smatraju najprimjerenijima (pritom treba posumnjati u mogućnost da građani stvarno nisu mogli ostvariti ta prava). Druga kaže da svi oni izvan određene države nisu pozvani prosuđivati njenu legitimnost, jer nedovoljno poznaju prilike u državi. Zbog toga države nemaju prava na miješanje u unutarnje stvari drugih država.

Waltzerov argument protiv intervencije naišao je na veliku pozornost. Mnogi autori problematiziraju, prije svega, njegovu tvrdnju da su vanjski akteri neprimjereni, odnosno premalo informirani o unutarnjim stvarima u drugim državama te da ne mogu vjerodostojno prosuđivati njihovu legitimnost.

Činjenica je, međutim, da tzv. vanjski akteri, kao što su npr. UN, svakako imaju mogućnosti, i to na osnovi široke mreže djelovanja i sadašnjeg razvoja globalnih komunikacija, upoznati unutarnje uređenje pojedinih država, njihov socio-ekonomski okvir, povijest, tradicije itd. Tako mogu stvoriti kompetentno mišljenje o tome je li u pojedinom slučaju riječ o demokratskoj državi ili nije.

Isto tako danas u svijetu nalazimo mnogo slučajeva da političke elite u pojedinim državama ne predstavljaju vrednote i interese cjelokupne populacije nego tek malog dijela, a da tu činjenicu spretno prikrivaju upravo gušenjem sloboda.

Prema tome, idealni model društvene cjelovitosti osigurava tek malu potporu državnoj suverenosti i nemiješanju.

Stabilnost međunarodnog poretka

Više autora, npr. Bull, Nardin, Vincent, Slater i drugi, smatra da bi dopuštanje humanitarne intervencije potaknulo i druge intervencije, a da bi to destabiliziralo postojeći međunarodni poredak. I tom argumentu protiv intervencije mnogi prigovaraju. Tvrdi da je dosad već bilo mnogo intervencija, koje nisu potaknule druge intervencije, a isto tako nisu destabilizirale globalnu politiku. Istču da eventualni destabilizacijski učinci intervencije ovise o njenoj prirodi; radi li se o primjeni ekonomskih sankcija, dakle, o nevojnoj intervenciji, ili vojnoj intervenciji, uz upotrebu sile. Neki, dapače,

11 Francis Kofi Abiew: *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, 1999, str. 35.

ističu da čak ako bi humanitarna intervencija imala za posljedicu određenu nestabilnost međunarodnog sustava, to samo po sebi još ne znači da bi bilo pogrešno doći li do intervencije. Treba, naime, procijeniti je li postojeći međunarodni sustav takav da ga vrijedi očuvati ili je na vidiku bolja alternativa.¹² Davanje prednosti stabilnosti obično je povoljno za najmoćnije aktere u međunarodnoj zajednici, koji u svjetlu svojih očekivanja i interesa mogu namjerno izazvati nestabilnost međunarodnog sustava.

Zbog svega navedenoga smatram da je i drugi argument protiv humanitarne intervencije manjkav i nedovoljan.

Intervencija obično nije uspješna

Treći se argument protiv humanitarne intervencije zasniva na ideji da je u ostvarivanju postavljenih ciljeva intervencija obično neuspješna. Autori, koji zagovaraju ovaj argument, pozivaju se na empirijske slučajeve problematičnih intervencija, kao što je bila intervencija Tanzanije u Ugandi 1978/1979. godine, a i na novije konstatacije o učinkovitosti UN pri uspostavljanju mira.

Neuspješnost intervencije navodno je posljedica, prije svega, četiriju faktora. To su: nepoznavanje unutarnjih stvari u državama u kojima se intervenira; pogrešni motivi za intervenciju, jer države rijetko djeluju altruistički radi zaštite prava ljudi u drugim zemljama, ali često zbog svojih nacionalnih interesa (činjenica je da politika demokratskih država sadrži i humanitarne elemente, tj. poštivanje ljudskih prava, te da svoju vjerodostojnost države jačaju i humanitarnim postupcima);¹³ pobuna različitih društvenih skupina u državi u kojoj je izvedena intervencija (obično se postiže konsenzus svih sukobljenih strana o humanitarnoj intervenciji, a ako dođe do otpora manjih skupina, to ne bi smjelo predstavljati problem za nosioce intervencije); vojne zamjerke intervenciji – vanjski akteri navodno ne bi mogli osigurati dugoročnu stabilnost u drugoj državi, jer to mogu uraditi samo ljudi koji se poistovjete s političkim sustavom svoje države i spremni su se za nj i boriti (John Stuart Mill).

Međutim, ne treba izjednačavati nemogućnost i nespremnost za borbu za državu. Ljudi su u nekoj državi spremni boriti se za očuvanje temeljnih vrednota svoga društva, ali nemaju mogućnosti da se, npr. bez vanjske pomoći, oslobode tiranije. U takvim okolnostima načelo nemiješanja stvarno je na strani vladara, a ne na strani naroda, čija se temeljna prava krše. Humanitarna je intervencija mehanizam koji u takvim iznimnim okolnostima

12 Fernando Teson: *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, 1988, str. 131.

13 A. C. Arend i R. J. Beck: *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, 1993, str. 134.

može poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda izdignuti iznad poštivanja načela nemiješanja i tako zaštititi narod, a ne vladajuću elitu.

Premda sve četiri zamjerke o uspješnosti humanitarne intervencije imaju određenu težinu, one ne dokazuju da humanitarna intervencija ne može biti uspješna. Razmišljanja o uspješnosti humanitarne intervencije treba uvijek uspoređivati s drugim mogućnostima za osiguravanje istih humanitarnih ciljeva, uključujući i nemiješanje. Uzmemo li kao primjer vojnu intervenciju, ona doduše odmah ne otklanja vojni konflikt, ali može pridonijeti smanjenju broja ljudskih žrtava znatno efikasnije nego npr. politika nemiješanja.

Odnos argumenata

Procijenimo li glavne argumente protiv humanitarne intervencije, možemo ustanoviti da ni jedan od njih ne opravdava apriorno odbijanje. Odnos između koncepata sigurnosti, univerzalnih ljudskih prava, morala i prava suviše je kompleksan da bi bio moguć jednoznačan odgovor. Dakle, ako se ne možemo osloniti na pravnu podlogu, postavlja se pitanje kada se humanitarna intervencija može moralno opravdati i kako uspostaviti moralni okvir za njenu provedbu.

Premda autori nude objašnjenja i okolnosti, u kojima se intervencija može opravdati (npr. Waltzer i drugi), valja razmisliti o razlozima koji, prema mom mišljenju, daju legitimnost humanitarnoj intervenciji u postojećem međunarodnom sustavu. To je, prije svega, njen cilj – zaštita temeljnih ljudskih prava u slučajevima ropstva, etnocida, zatvaranja bez presude, mučenja, umorstava i drugih najtežih kršenja, što prelaze okvir pojedinačnih ekscesa i postaju masovnim. To je ocjena da se radi o najefikasnijem načinu ostvarivanja tog cilja. To je pretpostavka da nema nepoželjnih efekata i to je uvjet da humanitarnu intervenciju provodi legitiman organ, nepristran i univerzalno priznat. Ujedinjeni narodi mogli bi postati takvim organom.

Unatoč moralnim razlozima za humanitarnu intervenciju, to još ne znači da se u okviru međunarodnog prava mora odmah oblikovati i legalno pravo na humanitarnu intervenciju. Eventualno stvaranje doktrine humanitarne intervencije može se zasnivati samo na oblikovanju nove zajedničke međunarodne (npr. pod okriljem UN) sigurnosne strategije, koja bi odgovorila na nove kompleksne sigurnosne izazove u međunarodnom okruženju (uključujući i ostvarivanje ljudskih prava). Prirodno pravo svakog subjekta (pojedince, nacije, države) na samoobranu (naravno, ne na "preventivnu" samoobranu) ostaje i dalje osnovnim elementom međunarodnoga ugovornoga i običajnog prava.

U tom okviru humanitarna je intervencija stvarno politika uklanjanja posljedica, koja je prihvaćena nakon što su prava ljudi već bila povrijeđena.

Stoga je u svakom slučaju bolje sprečavati uzroke, koji vode do takva kršenja ljudskih prava, nego ih rješavati kad se ono već pojavi.

(Sa slovenskog preveo Davor Gjenero)

Literatura

- J. Bryan Heihr: Military Intervention and National Sovereignty: Recasting the Relationship, u: Johnathan Moore (ed.) *Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2000.
- Nicholas J. Wheeler: *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Lieutenant Colonel Michael J. Kelly: *Restoring and Maintaining Order in Complex Peace Operations*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.
- Romeo Dallaire: The End of Innocence: Rwanda 1994., u: Johnathan Moore (ed.) *Hard Choices: Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2000.
- Hedley Bull: Conclusion, u: Hedley Bull (ed.) *Intervention in World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1984.
- Henry Kissinger: *Treba li Amerika vanjsku politiku? Prema diplomaciji za 21. stoljeće*. Zagreb: Golden Marketing, 2003.
- Thomas Franck i Nigel Rodley: *After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Force*. American Journal of International Law, Vol. 67, 1974.
- Nicholas J. Wheeler i Tim Dunne: *Good international citizenship: a third way for British foreign policy*. International Affairs 74, No. 4, 1998.
- Michael Reisman i Myers S. McDougal: Humanitarian Intervention to protect the Ibos', u: Richard Lilich (ed.) *Humanitarian Intervention and the United Nations*. Charlottesville: University of Charlottesville, 1973.
- John Williams: *The Ethical Basis of Humanitarian Intervention, the Security Council and Yugoslavia*. International Peacekeeping Vol. 6, No. 2, 1999.
- Francis Kofi Abiew: *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1999.
- Fernando Teson: *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. Dobbs Ferry, New York: Transnational Publishers Inc, 1988.
- A. C. Arend i R. J. Beck: *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London: Routledge, 1993.

Summary

Forming the basis for the re-emerged dilemmas of humanitarian intervention are two interconnected concepts: the concept of universal human rights and fundamental freedoms, and the concept of security. The question arises, whether the international community should ensure solely the security of states or should it ensure the security of their individuals as well? Do examples of supreme humanitarian emergencies as genocide, slavery and mass torture justify humanitarian intervention or should the international community rather fully submit to the principle of non-intervention into internal affairs of states?

Within the concept of humanitarian intervention, the relationship between legality and morality is highly problematic. Acknowledging the existence of a doctrine of humanitarian intervention would mean endangering the principle of sovereignty and non-intervention in a world, where the consensus on which moral principles are to guide humanitarian intervention, does not exist. However, the legitimacy of humanitarian intervention is in the current international system given by its goal: protecting fundamental human rights in the case of genocide, slavery, torture, murders and other grave violations, which cross the line of being limited and become massive.